

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
pedagogická fakulta

katedra pedagogiky a psychologie

Motivační aspekty waldorfské pedagogiky v praxi mateřské školy

bakalářská práce

Michala Dostálová

Vedoucí bakalářské práce

Doc. PhDr. Dr. Miroslav Somr, DrSc.

České Budějovice
2008

Děkuji vedoucímu bakalářské práce, Doc.PhDr.Dr. Miroslavu Somrovi, DrSc., za rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále chci poděkovat Bc. Marcelu Vaňkovi za pomoc při tvorbě videozáznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Dne: 21.3.2008

Anotace

Praktická část je věnována historii a počátku vzniku waldorfské pedagogiky. Zabývá se převážně aplikací waldorfské pedagogiky v mateřské škole, požadavky na vznik mateřské školy a profesní kvality učitelů. Práce obsahuje i přehled základních škol waldorfského typu.

Teoretická část se věnuje přímo konkrétní waldorfské mateřské škole. Součástí práce je videozáznam, který obsahuje souhrnný přehled o specifické práci na tomto typu školy.

Abstrakt

The practical part is interested in to the history and in the beginning of the Waldorfs' pedagogy. It deals mainly with an application of Waldorfs' pedagogy in a kindergarten, with requirements on a rise of a kindergarten and with a vocational quality of teachers. My work includes a view of Waldorfs' primary schools too.

The theoretic part is interested directly in to the one concrete Waldorfs' kindergarten. The work includes the videorecord, that contains instances of the specific methods of the work on this type of schools.

Motto:

„Alternativa je šancí, skutečnou příležitostí nejen pro děti a učitele, ale i pro rodiče a širší veřejnost, jak překonat strnulost naší současné školy“. (8: 6)

Úvod.....	10
1. Teoretická část	
1.1 Historie a vývoj pedagogického hnutí.....	12
1.2 Rudolf Steiner a jeho princip antroposofie.....	13
1.3 Principy a cíle současných alternativních škol.....	14
1.4 Vznik a specifika waldorfské pedagogiky	16
1.5 Vývojové fáze dítěte.....	17
1.5.1 fáze - od narození do 7. roku života.....	17
1.5.2 fáze - období od 7 do 14 let.....	18
1.5.3 fáze - období od 14 do 21 let.....	18
1.6 Waldorfské mateřské školy.....	19
1.7 Vedení mateřské školy s waldorfskou pedagogikou.....	20
1.8 Osobnostní kvalita učitelů – „ Umělci výchovy“.....	23
1.9 Waldorfská pedagogika na základních školách.....	24
1.9.1 Učební plán a osnovy na waldorfské základní škole.....	24
1.9.2 Povolání waldorfský učitel.....	26
2. Praktická část	
2.1 Cíl a použitá metoda.....	28
2.2 Klima školy.....	29
2.3 Spolupráce s rodiči.....	30
2.4 Vlastní charakteristika učitelky na této třídě.....	31
2.5 Charakteristika třídy.....	31
2.6 Evaluace výsledků.....	32
2.7 Scénář.....	34
2.8 Obsah videonahrávky.....	36
2.8.1 Typický den v této třídě.....	37
2.8.2 Zážitky ze souvislé praxe v rámci studia.....	38
2.9 Závěr.....	42
Seznam použité a citované literatury.....	43

Přílohy

1. DVD
2. Legendy a tradice waldorfské pedagogiky
  - 2.1 Michaelské slavnosti
  - 2.2 Martinské slavnosti
  - 2.3 Masopust
3. Rituály
  - 3.1 Vítání dne
  - 3.2 Dobrou chuť
  - 3.3 Ruce, dlaně
  - 3.4 Všechno nejlepší
4. Básničky
  - 4.1 Prstové hry
5. Písničky
  - 5.1 Jemine domine
  - 5.2 Písně vázané k slavnosti sv. Martina
  - 5.3 Písně k pečení a pro radost
6. Fotogalerie

Úvod

Dovolte úvodem několik informací o podstatě tvorby mé bakalářské práce na téma motivační aspekty waldorfské pedagogiky v praxi mateřské školy. Toto téma jsem si zvolila z důvodu zájmu o jinou výchovu. Vybrala jsem si alternativu waldorfského školství, kde se s dětmi vytváří postoj ke konzumnímu životu, k pěstování humanity, lidskosti, toleranci, ochraně přírody, samotné jednoduchosti a čistotě. Ve své práci chci poukázat na to, že je také jiná alternativa, která je založena na kvalitě a na fenoménu v životě, kde je určitý řád a rytmus, který mně připadá v životě velmi důležitý. Cílem mé práce je přiblížit čtenáři tuto alternativu, aby byl schopen porovnat, ať už své negativní nebo pozitivní vzpomínky na mateřskou školu, s postojem k předškolnímu vzdělávání. Součástí seznámení s mou prací, je film, kde jsem se snažila zaznamenat výchovné a motivační momenty waldorfské pedagogiky.

V teoretické části přibližuji historii vzniku waldorfských škol, nejen mateřských, ale i základních. V kapitole osobnostní kvalita učitelů, poukazuji na náročnost předpokladů pro dobrého učitele.

Praktická část je převážně zaměřena na konkrétní mateřskou školu, kde prakticky předesílám výjimečnost pedagogického působení a vedení dítěte. Na přiloženém videu jsem zastihla všechny důležité rituály dané mateřské školy, které určují specifičnost a přirozenost této pedagogiky.

V teoretické části přibližuji historii vzniku waldorfských škol nejen mateřských, ale i základních. V kapitole osobnostní kvalita učitelů poukazuji na náročnost předpokladů pro dobrého učitele.

Praktická část je převážně zaměřena na konkrétní mateřskou školu, kde prakticky předesílám výjimečnost pedagogického působení a vedení dítěte. Na přiloženém videu jsem zastihla všechny důležité rituály dané mateřské školy, které určují specifičnost a přirozenost této pedagogiky.

Teoretická část

1. Teoretická část

1.1 Historie a vývoj pedagogického hnutí

Politické a hospodářské změny v Československu měly vést k demokratické a pluralitní společnosti, ale v této souvislosti se ve veřejnosti stále více objevovala snaha o realizaci a poznání nezávislého svobodného školství a vzdělávání, takového, jako v rozvinutých zemích. Více se hovořilo o alternativní výchově, realizující ve své praxi specifické pedagogické metody a formy.

Již v dějinách lze nalézt řadu příkladů ilustrujících snahu smýšlení po svobodnější výchově. Až do 18. století se ale jednalo pouze o snahy změnit podstatu výchovného působení. Například humanistické vzdělávání chtělo zvýšit pocit volnosti a svobodnosti. Realistické období osvícenství se zase pokoušelo zefektivnit celou výchovu jako proces. Až teprve koncem 18. století osvícenci ve Francii zhodnotili dosavadní lidskou kulturu, smysl výchovy a přinesli řadu nových podnětů jako cestu k realizaci, pojetí lidské osobnosti a vůbec její socializaci.

Jean J. Rousseau se podílel, z hlediska kritiky veškeré dosavadní kultury, na problému svobody, jejíž vadou byla „umělost“. Umělost odvedla lidskou bytost od její přirozenosti. Tato problematika lidské přirozenosti mu byla ideálem, a tím se stal nadčasovým filozofem, od kterého se odvíjely myšlenky dále do dalších generací.

1.2 Rudolf Steiner a jeho princip antroposofie

Rudolf Steiner byl zakladatelem antroposofické společnosti. Narodil se do železničářské rodiny roku 1861 na území dnešního Chorvatska a zemřel ve Švýcarsku roku 1925. Již od mládí měl předpoklady z pochopení hlubšího vnímání. Vydal řadu filozofických děl a začal svými přednáškovými cykly podněcovat mnoho impulsů a iniciativ k zakládání nových směrů a tím otevírat cestu do budoucnosti. Tyto impulsy se dostaly v našem století do krize:

- Založil hnutí biologicko-dynamického zemědělství
- Založil waldorfské školství
- Mnoho impulsů také věnoval sociální oblasti tzv. Léčebná pedagogika, kde objasnil problematiku a přístup k různě handicapovaným dětem i dospělým a drogově závislým. V antroposofické medicíně se dotýká školských metod a podílí se na výzkumech léčby proti rakovině.
- Přinesl také mnoho podnětů do výtvarného umění a hudby.
- Nové podněty jsou využity i v umělecké terapii. Zcela novým uměním je eurytmie, pohybové umění blízké výrazovému tanci, kde pohyby vyjadřuje konsonanty (souznění) , vokály řeči a jiné.

Antroposofie probouzí v člověku pocit schopnosti, morální fantazie, síly, které jsou mu předurčeny, jejichž získávání nám není automaticky dáno.

„Antroposofie má člověku dát nástroje k tomu, aby mohl, společně s jinými individualitami, budovat lidská společenství, tvořit to nejvyšší dílo sociální“.

(10.)

Antroposofie tedy hledá jakousi rovnováhu mezi krajnostmi. Je založena na naprostém respektování lidské svobody a jasném racionálním myšlení.

1.3 Principy a cíle současných alternativních škol

Rysem všech alternativních škol je jejich spontánní charakter, z něhož dále vyplývají různé odchylky a specifičnosti. Často také relativní doba existence školy, konkrétně tedy její krátkost.

Školy se musely měnit vlivem rodičovské iniciativy a hledaly kompromis, který vyplynul z veřejných diskusí zájemců, ale i odpůrců. Alternativní školy jsou vzdělávacími institucemi, jejichž cílem je vytváření pedagogiky aktivního občana. Významným prostředkem je tedy aktivní účast a spolupráce rodičů žáků v problematice výchovy a školy vůbec.

Předpokládá se tedy že:

- Rozdílné názory budou v diskusích dlouhodobě rozebírány.
- Bude zapojena co nejširší část veřejnosti.

Samozřejmě, že na každé věci jsou i slabé stránky a je tomu tak i u alternativních škol.

- Zkušenosti a poznatky pedagogického charakteru jsou připisovány převážně emocím.
- Subjektivní charakter místo dlouhodobých teoretických a praktických pokusů.

Výchova dítěte je velmi důležitou úlohou, a proto by neměla být žádná získaná zkušenost bezdůvodně opuštěna, zatracena nebo ignorována.

Pokud tedy chceme umožnit rozvoj školství v poznávání problematiky výchovy, musíme podporovat i pedagogicky nejistá rizika, nové směry a vyzkoušet je v praxi.

Příkladem takového snažení jsou např. pokusné školy na počátku 20. století. Dále také tzv. volné školy v USA v 60. letech.

Velmi zajímavé polemiky okolo alternativních škol se začaly objevovat v Německu v 70. letech v souvislosti s druhou vlnou reformní pedagogiky.

„Jak alternativní, tak i reformní školy (které byly ale svým zaměřením vůči oficiální škole stejně alternativní jako školy, které vznikly na základě hnutí, jež je označováno termínem alternativní pedagogické hnutí) byly vlastně ve svých činnostech vůči klasickým školám jistou pedagogickou laboratoří.“ (6: 45)

Druhou vlnu reformního evropského hnutí nelze vymezit jen na alternativní školství. Naopak jsou rozvíjeny koncepce vzniklé na přelomu století (montessoriovské školy, waldorfské školy Lietzovy a Gehebovy výchovné venkovské ústavy apod.). Vznikají nové instituce, které mají ve svém výchovném programu prvky klasické reformní pedagogiky.

Prvky, které se začaly objevovat v alternativních školách, lze nazývat jako principy. Jednalo se hlavně o tyto důležité principy:

- Hodnocení známkováním se začalo vytrácet a bylo nahrazeno písemným hodnocením žáka.
- Sdružování žáků do smíšených skupin.
- Ustupuje oddělování jednotlivých předmětů ve vyučovací jednotku, která se prolínala v jeden celek.
- Vyučování je orientováno na činnost a na praxi, což vedlo k efektivnějšímu způsobu.
- Individuální vzdělávání.
- Velká spolupráce rodičů a spoluúčast na vzdělávání dětí.

Vezmeme-li v úvahu fakt, že tyto inovační postupy a principy byly velmi úspěšně zkoušeny před více jak sedmdesáti lety, nabízí se otázka, proč dnešní společnost uplatňuje stále tuto stejnou „ zastaralou“ praxi.

V současných školách jsou tyto principy realizovány dle místních požadavků a podmínek. V praxi pak jsou nejvíce zdůrazněny sociální aspekty, jako jsou nadané děti, integrace atd.

1.4 Vznik a specifika waldorfské pedagogiky

Impulsem pro vznik první „Svobodné waldorfské školy“ byly myšlenky Rudolfa Steinera, které velmi zaujaly ředitele továrny Waldorf-Astoria. Byl jím Emil Molt, jehož velkým přáním bylo vypracovat takový učební plán, který by vychovával mladé lidi tak, aby se už nikdy neopakovaly hrůzy 1. světové války. Rudolf Steiner jeho přáním vyšel ochotně vstříc a otevírá později první školu, kde jsou děti vychovávány na základě svobodné instituce, rozvíjející individuální nadání a tvořivý duševní a duchovní život.

Již po založení první waldorfské školy se rychle šíří tzv. waldorfské hnutí po celém světě a zejména v poslední době prožívá veliký rozmach. Od roku 1992 vzniklo 136 waldorfských škol. Waldorfské školy vycházejí, vždy při svém vzniku ze specifík daného kulturního a přírodního prostředí, proto je jejich charakter vždy originální a pestrý. Všechny školy však mají základní vzdělávací plán, který se stává jednotícím prvkem chápání hlubšího lidského vývoje. Tento vývoj školy umožňuje spojení potřeb místních s potřebami globálními.

Waldorfská pedagogika si všímá vývojových zákonitostí dítěte a mladého člověka. Reaguje na jeho proměny a rozvoj jeho vztahu ke světu, na jeho schopnosti učit se. Veškeré učební plány, metody a obsah jsou odvozeny na základě tohoto poznání. Ve waldorfských školách je smyslem práce upravovat učební plán potřebám a rozvíjejícím se schopnostem dítěte. Velký důraz a zároveň cíl je být školou současnosti a vychovávat pro budoucnost. Jejich úkol, jak výchovný, tak i vzdělávací, vychází z požadavků moderního života.

- Svobodná výchova, rovnost a bratrství.
- Harmonická výchova ke zdraví.
- Osobnostní rozvoj – v každém jedinci, vzdělávání a rozvoj intelektuálních, emocionálních a volních sil.
- Svobodná vůle k učení a tvůrčí činnosti.

- Podpora samostatného vzdělávacího úsilí, kritického posuzování a podíl na utváření společnosti.

1.5 Vývojové fáze dítěte

Na základě antroposofického pohledu na člověka respektuje waldorfská pedagogika věkové zvláštnosti dětí. Rozlišuje tak ve vývoji člověka tři základní fáze od narození až do dospělosti (období 21 let). Tato období zahrnují vždy asi sedm let života, kdy dochází k rozvoji dítěte, jeho duševní, fyzické a psychické stránky. V tomto spočívá základ zvláštních požadavků na tato jednotlivá období a je díky tomu sestaven věcně ucelený učební plán.

1.5.1 fáze - od narození do 7. roku života:

V tomto období se dítě kontaktuje se svým okolím pouze fyzicky přes své tělo až do výměny svých zubů. Nejdůležitější je zde učení napodobou a příkladem. Tak je vyvíjeno obrazné myšlení a není nutné v tomto období na dítě působit prostřednictvím abstraktních pojmů. Intelekt nemá být příliš zatěžován, aby mohlo prožít radostné dětství, které se dále promítá do celého jeho dalšího života, jelikož v žádném dalším období nemůžeme napravit to, co jsme jako vychovatelé promeškali v období prvních strukturálních změn.

Dítě nastupuje do školy nejčastěji v šesti letech a je proto velmi nutné, aby vyučování probíhalo formou napodobování ve všech předmětech prvního ročníku. Rudolf Steiner v jedné ze svých přednášek říká: "*V tomto údobí můžeme vychovávat jen tehdy, chováme-li se jako vychovatelé tak, aby dítě to, co konáme, mohlo napodobovat. Toto pravidlo musíme chápat ve velmi širokém smyslu. Mezi dítětem a jeho vychovatelem působí řada vlivů, které vnějším způsobem nezachytíme. Dítě získává dojmy nejen z toho, co ve svém okolí vnímá vnějšími smysly, nýbrž pociťuje také z chování druhých lidí jejich smýšlení, jejich charakter, jejich dobrou nebo zlou vůli. V okolí dítěte by měl proto vychovatel*

usilovat o čistotu i v myšlení a cítění, aby v něm dítě mělo dobrý vzor pro svůj další vývoj." (10.)

1.5.2 fáze – období od 7 do 14 let

V tomto období je důraz kladen na prožívání a rozvoj citového vnímání. Od počátku školní docházky se rozvíjí myšlení dětí prostřednictvím myšlenkových obrazů a představ. Nejvíce se rozvíjí řeč. Dítě dovede naslouchat a barvitě vyprávět jakékoliv příběhy a tak přijímá „vykreslené“ myšlenkové obrazy, jejichž prostřednictvím se učí. Proto je nesmírně důležité pro toto období vyprávění pohádek, bajek, legend, pověstí atd. Vyprávěním působíme na dobré utváření mravního a citového základu dítěte.

Velký vliv na vývoj dítěte má rytmus. Dítě vnímá časový rytmus dne, týdne, měsíce, rytmické činnosti zařazené do průběhu učení, rytmus v hudbě, zpěv a rytmus v řeči. V devátém roce nastupuje velká změna v citovém životě. Dítě má pocit, že svět jde proti němu a poznává také jeho záporné stránky: uvědomění si vztahu sebe samo proti okolnímu světu. V desátém roce nastává rozvoj intelektu, dítě se setkává s různými definicemi a pojmy.

1.5.3 fáze – období od 14 do 21 let

V tomto posledním období nastupují silně individuální rysy osobnosti, s nimiž souvisí vývoj vůle, citu a vlastní úsudek.

1.6 Waldorfské mateřské školy

Smyslem a cílem waldorfské pedagogiky je vychovávat a rozvíjet svobodného člověka, s jeho touhou po celoživotním růstu a vzdělávání, rozvoj sociální učení a citění. Waldorfská pedagogika pracuje s dětmi již od nejútlejšího věku a snaží se je postupně provázet celou školskou soustavou až do dospělosti. Pro děti předškolního věku existují a jsou stále zřizovány mateřské školy, které s dětmi pracují v „mateřském duchu“ a navozují tak pro ně pocit bezpečí a jistoty. Učitelky sledují jednání a chování dětí, snaží se vcítit do jejich povahy, ale přitom je nechat volně přistupovat k životu svým vlastním způsobem a přitom se přirozeně chovat. Práce učitelek zde není vázána systémem, ale naopak má velký prostor, kde je uplatňována jejich vlastní iniciativa a láska k dětem.

V prvních sedmi letech byly děti obdařeny bezprostředním vcítěním se do činnosti a výrazu lidí, kteří je obklopují. Učí se přirozeným napodobováním.

Když sledujeme dítě při hře, zjistíme, že dokáže napodobit do nejmenších podrobností osobu nebo řemeslo, které ho zaujalo. Dítě nepozoruje pasivně, ale aktivně. Této dětské přirozenosti plně využívá waldorfská pedagogika při vedení dětí v mateřské škole a to vzorem a napodobováním. To, jak dítě napodobuje, je svobodný akt v přirozeném prostředí a může si tak osvojit vše, co potřebuje, aby se orientovalo ve svém okolí, když má k dispozici správné vzory. Povaha dítěte přispívá a rozkvétá v přirozenost. Výchova napodobováním klade na nás vychovatele podstatně vyšší nároky nežli výchova autoritativní. Autoritu budeme po dítěti vyžadovat až v pozdějším věku, a to konkrétně od sedmého roku života. Do té doby je nutné, aby si dítě schraňovalo vlastní zkušenosti. Jakmile by se přešlo příliš brzy na autoritativní výchovu, nedostaly by se dítěti vlastní dětské zkušenosti. Často můžeme pozorovat ve svém okolí, že bráníme dětem ve vlastní cestě – třeba jen rozkazovacím tónem hlasu nebo nesouhlasem, rychlou reakcí, zákazem apod. Může se stát, že zakryjeme tímto nepozorným jednáním dětskou přirozenost. My naopak máme pomáhat laskavým porozuměním. Učitelé by měli mít na paměti, že je dítě ve své prapodstatě dobré a stane se nedobrym a

komplikovaným tehdy, je-li z této prapodstaty vytrhnuta nápodoba předčasným nátlakem na vývoj intelektuality.

Toto všechno je ve waldorfských školách prioritou. Waldorfská škola myslí na vývoj a přistupuje k osobnosti nejen z hlediska přítomnosti, ale i z hlediska jeho správného budoucího vývoje. Podporuje v dítěti niternou fantazii, nezatěžuje paměť dětí např. předčasnou přípravou na čtení a psaní.

1.7 Vedení mateřské školy s waldorfskou pedagogikou

V předškolním věku je nezbytné, aby děti vnímaly pocit jistoty a bezpečí. Je třeba poskytovat jim pravidelný denní a týdenní rytmus, který je základní motivací pro jejich budoucí samostatné jednání. Každý den v mateřské škole se právě proto odvíjí tak, že jsou střídány fáze volných činností, které vychází z čistě momentální situace (volná hra dětí) s fázemi, v nichž děti dosáhnou zklidnění a koncentrace pod vedením učitelky (rytmické kruhové hry, komunitní kruh, vyprávění v kruhu). Každý den v takové mateřské škole má svůj řád, kde se neustále opakují tyto činnosti. A jelikož den má svůj řád, mají řád i jednotlivé dny v týdnu v mateřské škole, které jsou typické pro některé společné činnosti (např. modelování včelím voskem, pečení chleba, delší výlety zaměřené na pozorování přírody, cvičení na eurytmie, vyprávění pohádek apod.)

Podmínkou dobré waldorfské třídy je prostředí. Díky kvalitě prostředí přichází dítě ke svobodnému jednání, které se projevuje především ve volné tvořivé hře. V prostředí mateřské školy se dítě musí cítit příjemně a dobře. Místnosti mají být prostorné, slunečné a útulné, toho lze docílit volbou vhodného nábytku v přirozené barvě dřeva. Ve waldorfské třídě zaujímá své významné místo „ústřední stůl“, který charakterizuje právě probíhající roční období. Svě stálé místo mají také hračky a pomůcky, pro které jsou vytvořeny koutky. Koutky pro takové činnosti jako např.: kouty pro malování, modelování, pečení a pro práci se dřevem či jinými přírodninami. V těchto koutcích je velmi málo hotových věcí, ale zato velmi mnoho pomůcek k tvorbě: štětce, tužky, modelovací hlína, ale

především jsou zde kameny, větvičky, opracované kusy dřev, látky, vlna, příze a věci, se kterými si může dítě neomezeně hrát a tvořit. Waldorfská pedagogika zastává názor, že smysluplně si dítě bude hrát jen tehdy, dostane-li správnou hračku, jakými jsou např.: jednoduchá dřevěná hračka, látkové panenky a zvířátka. Hračky tím více poskytují možnosti ke hře a k rozvoji fantazie. Platícím pravidlem ve waldorfských školách tedy je, ne mnoho hraček a ne příliš dokonalých.

Dalším velmi příjemným a blízkým zaměstnáním je vyprávění pohádek. Je to velmi podstatná součást výchovy, která se pojí s nitrem dětského prožívání. Na pohádkách lze často poznávat lidské vlastnosti. Podobu pohádek mají ve waldorfské pedagogice pravidelné „slavnosti“, které dávají školnímu roku řád.

„ Východiskem slavení je roční perioda Země, kterou Steiner přirovnává k dechu živé bytosti, která nevdechuje vzduch, ale životní sílu. V období zimního slunovratu Země vdechla sílu a ukrývá ji ve svém nitru, zadržuje dech, svoji duši. Je to období Ježíše, který se rodí z koncentrované síly. V období jarní rovnodennosti Země právě vydechne – její síla je uvolněna a doplňuje se silou kosmu. V červnu je výdech ukončen, zemská síla se rozlije v kosmickém prostoru. Jedná se o období letního slunovratu. V září začíná Země opět vdechovat, síla se z kosmu vrací do jejího nitra.

Jediným cílem tohoto slavení je vychovat děti k pocitu sounáležitosti s přírodou a „ Duchem světa““. (9: 59,60)

Začíná se v září „Michaelskou slavností“. Ta má být poděkováním za plody, které nám Země dává. Po ní následuje „Martinská slavnost“, která je svátkem obdarování druhých a je spojena s další slavností, která je nazvaná „adventní spirála“ a je vyvrcholením adventního období.

Po novém roce se děti připravují na „ Masopust“ spojený s karnevalem.

Typickými jarními slavnostmi jsou např.: vynášení Morény a Velikonoční slavnost. S přicházejícím létem se děti těší na „ Svatojánskou slavnost“. Konec

roku je velmi důležitý především pro předškoláky, uzavírají jedno životní období a jsou pasováni na školáky.

Za všemi slavnostmi stojí rodiče, kteří úzce spolupracují se školou, bez jejichž pomoci by nebylo možné uskutečnit řadu akcí.

Pedagogický život mateřské školy není tvořen vytyčenými cíli, nýbrž je tvořen lidsky, osobnostně utvářeným prostředím, ve kterém je zachován prostor pro děti, který sami naplňují svým chováním, konáním a prožíváním. Proto také vlastním pedagogicko – didaktickým cílem nejsou konkrétní obsahy, ale sám prostor pro rozvoj vytvořený každým z vychovávajících.

O waldorfských školách často panuje řada mylných pověr. Tyto školy jsou považovány za elitní ústav pro děti z vyšších vrstev. Jiní na ně nahlíží jako na ústav pro děti zaostalé, vyžadující zvláštní péči (druhá desinformace byla šířena v tisku ministerstvem školství). Waldorfská pedagogika ale samozřejmě pracuje se všemi dětmi, jejichž rodiče souhlasí s myšlenkovou orientací školy a především si cení co nejpestřejší sociální skladby žáků. Děti jsou zde vedeny k pospolitosti a spolupráci při různorodosti nadání, profesních aspirací a sociálního citění. Proto se ve waldorfských školách nebrání vyššímu počtu dětí ve třídě, jen tak je právě zajištěno, že mikrosvět třídy odráží svět okolní.

1.8 Osobnostní kvalita učitelů – „Umělci výchovy“

Kvalita waldorfské pedagogiky stojí především na osobnostní kvalitě učitelů. Požadavky na učitele jsou mimořádné. Především musejí být schopni nikoli předávat nejen vědomosti, ale vědění jimi samými promyšlené. Učitelé by měli umět skloubit tělesné, duševní a duchovní vzdělání a přitom sloužit dětem jako vzor v mnoha ohledech. Úkolem učitelů je rozvíjet individuální schopnosti každého dítěte a přitom šířit atmosféru souznění a spolupráce. Pracují umělecky, mají vyučování zaměřené na rozvoj fantazie a podílejí se přitom na rozvoji školní samosprávy. Učitelé nedostávají žádné osnovy pro přípravu další hodiny, proto waldorfská pedagogika vyžaduje určitou zralost a životní zkušenosti. Časté tedy je, že nejlepší předpoklady být dobrým a kvalitním učitelem mají lidé s životní praxí získanou mimo školství. Není to však dogma – začít je možné kdykoli. Na osobní růst učitele se nahlíží vždy jako na dlouhodobý proces. Vysokoškolské nebo jiné univerzitní vzdělání není použitelné bez dalšího speciálního doškolení antroposofické antropologie, pedagogiky, didaktiky a metodiky jednotlivých předmětů, umělecké výchovy, znalosti výchovy vůle, myšlení, citu a fantazie. Získat potřebné vzdělání je možné na svobodných vysokých školách v zahraničí, ale i doma formou postgraduálního kurzu. Pro přijetí ke studiu není podmínkou mít pedagogické vzdělání, ani školní praxi. Někdy se uvádí, že je to spíše přítěž. Tady platí, buď je waldorfská pedagogika osudem člověka, nebo není.

1.9 Waldorfská pedagogika na základních školách

Na základních školách se waldorfská pedagogika příliš neodlišuje. Školy mají dnes různé podoby v závislosti na poměrech a možnostech místa, ve kterém jsou zřizovány. Waldorfské školy jsou částečně financovány státními dotacemi, ale většinu příjmů školy tvoří příspěvky členů do spolkových fondů, výtěžky z kulturních a společensky prospěšných akcí a školné ve formě rodičovských příspěvků, úměrných ekonomické situaci rodiny. Školy jsou zakládány z popudu zájmové skupiny rodičů, učitelů a dalších stoupenců, přátel a následovníků waldorfského hnutí.

Řízení školy obvykle zajišťuje kolegium učitelů, kteří rozhodují o provozu a odborných otázkách školy. Mají pravidelné týdenní konference, kde společně stanovují konkrétní úkoly pro jednotlivé zaměstnance školy, řeší pedagogické otázky, metodické a didaktické problémy a záležitosti jednotlivých tříd.

Také na základních školách je nedílnou součástí a zároveň typickým prvkem podíl a velká spolupráce rodičů. Stejně jako v mateřské škole úzce spolupracují a podílí se na životě školy. Existují také rodičovské rady, kde mohou rodiče poměrně kvalifikovaně zasahovat i do problémů školy a mít vliv na tvorbu vzdělávacího programu.

Jako velmi důležitý samosprávný orgán je na školách tzv. žákovské fórum. Žákovské fórum pomáhá řešit problémy vztahů ve třídách, spolupráci učitelů s žáky, řeší vnitřní úpravy školy a jejího vybavení, tím vším se podílejí na dobré prezentaci školy.

1.9.1 Učební plán a osnovy na waldorfské základní škole

Waldorfská škola uplatňuje plány rámcové, které vycházejí z antroposofického centrálního postavení člověka a jeho vývojových stupňů. Nezáleží tu na množství

vědomostí, ale na vztazích mezi předměty a jejich obsahy ve vertikálním i horizontálním směru. Specifika waldorfského vyučování jsou např.:

- Výkony žáků nejsou motivovány známkovým hodnocením. Vysvědčení na konci roku je formou slovního hodnocení, které charakterizuje všechny přednosti a nedostatky dítěte, pokroky i obtíže v uplynulém školním roce.
- V učebních plánech se nenadřazuje žádný předmět nad jiný, proto jsou sestaveny plány od 1. - 9. třídy tak, že pro všechny žáky jsou všechny předměty povinné. Dívky se tak účastní prací se dřevem, kovem a chlapci např. pletou a háčkují. Cílem je dát všem dětem široký nespécializovaný základ a zkušenost.
- Ve waldorfských školách je také velmi patrná snaha dosáhnout souladu mezi vědou, uměním a duchovními hodnotami.
- Základní metodou učitelů, kterou uvádějí své žáky do učiva, a která hraje velmi důležitou roli, je pohyb, rytmus a obraz.
- Vyučování hlavních předmětů (matematika, mateřský jazyk a literatura, čtení, fyzika, chemie, přírodopis, dějepis, zeměpis a další) probíhá v tzv. epochách. Jedná se o dvouhodinový vyučovací blok, který se ještě dále dělí na rytmickou, vyučovací a vyprávěcí část. Blok je monotematický, ale učitel při něm např. během čtyř týdnů rozvíjí dané téma ve všech směrech (např.: matematické operace, stavba domu, a dějiny Řecka).
- Dalším specifikem waldorfských škol je úplná absence učebnic. Knihy mohou být doplňkem, nikoliv hlavním prostředkem výuky.
- Základní školou provází žáky jeden třídní učitel, který většinou vyučuje všechny hlavní předměty.
- Součástí je také pravidelný rytmus slavností, které připravují děti společně s učiteli a rodiči. Rytmus svátků vychází z mystiky lidských obyčejů, tradic a zvyků.
- Do učiva je zařazován také pravidelný rytmus hry. Hra umožňuje dětem si učivo pevně zažít a prožít.

- Cizí jazyky se vyučují od první třídy, předpokládá se, že děti v tomto věku přijímají cizí řeč obdobně jako mateřskou.
- Umělecká cvičení zde mají podstatné místo mezi vyučovacími předměty. Jsou to např.: výtvarná výchova, ruční práce, hra na hudební nástroj, práce se dřevem a pletení z proutí.

1.9.2 Povolání waldorfský učitel

V učiteli musí působit idealismus, ne však ten teoretický, ale jen ten, který má schopnost probudit v dítěti síly a schopnosti k budoucí životní zdatnosti.

V první třídě děti uvítá s láskyplnou starostlivostí, vypráví pohádky a příběhy, oživuje jejich fantazii malováním a hudbou, roste s dětmi a žáky, podněcuje přirozeně k poznávání látky a světa. V posledních letech školy dokazuje žákům, že také disponuje věcnou přesností, jasným myšlením a znalostí praktického života. Pokud děti učitel doprovází sedm nebo osm let, sám zjišťuje, že se mění, neztrácí s dětmi kontakt ani při náročném životním období, jako je puberta nebo dospívání. K naplnění waldorfského ducha se předpokládá, že je stejně dítě vedeno až k maturitě. Proto je kladen velký důraz na osobnost učitele, jeho etické a morální postoje, jeho autoritu, způsob výuky a vedení dětí.

Vysokoškolské vzdělání není pro budoucího učitele na waldorfské škole použitelné, je proto nutné další vzdělávání v tomto směru doplnit, a je zapotřebí speciálního školení jako u učitelů pro školy mateřské. Pro učitele základních škol, jsou vytvořeny tyto podmínky: ti, kteří prošli státním vzděláváním učitelů, mohou absolvovat jednoroční kurz a pak učit na nižším stupni, nebo jeden a půlletý kurz pro práci s dětmi na vyšším stupni. Ti, kdo např. několik měsíců studovali jiný nebo příbuzný obor učitelství, by měli mít nějakou praxi a měli by být starší 22 let. Budoucí učitelé projdou základním kurzem, který je dvou až čtyřletý. Během studia je každý rok organizován třítydenní kurz s možností hospitace ve škole, sloužící jako motivace a inspirace.

Praktická část

2. Praktická část

2.1 Cíl a použitá metoda

Hlavním cílem práce bylo charakterizovat obsahové organizační cíle jedné z alternativních pojetí – waldorfské pedagogiky. Provedla jsem rozdělení mé bakalářské práce v teoretické části tak, abych ukázala na důležité etapy jejího pojetí a zároveň na specifika, kterými se tato pedagogika vyznačuje.

Pro komparaci bylo potřeba charakterizovat nejen její pojetí na mateřské škole, ale také na základní škole. Za podstatné pokládám dokumentační část, kdy jsem jednak popsala klima školy a hlavní zásady spolupráce s rodiči, charakteristiku učitele na tomto typu školy a hodnocení výsledků.

Domnívám se, že pro názornost je důležitá celková atmosféra na waldorfských školách. Práce, která je typická pro učitele waldorfské školy a také atmosféra, která vytváří tvořivé prostředí a je motivována zájmem a chtivostí dětí. Proto jsem použila metodu přímé dokumentace pomocí videonahrávky.

2.2 Klima školy

Tato škola, kterou se zde zabývám, vznikla před čtyřmi lety z iniciativy samotných rodičů (v Českých Budějovicích nebylo lehké tuto alternativu prosadit). Byli to lidé s podobným životním postojem (postoj k životu v konzumní společnosti, důležitost rozvoje člověka v jeho celistvosti, pěstování humanity, lidskosti, tolerance, ochrana přírody, vztah k výživě, kvalita podnětů, jimiž je dítě vystavováno, důležitost nápodoby zdravých vzorů, tvorba prostředí – jednoduchost a čistota tvarů hraček a předmětů z přírodních materiálů a nejrůznějších náhražek všeho druhu, důležitost fenoménu v životě – řád a rytmus). V prvních sedmi letech života dává dítěti pocit, že vše má své místo, účel a smysl. Rodiče si uvědomují, že pouze materiální zabezpečení dětí není to prioritní, ale že život rodiny je postavený na společném prožívání. Děti v těchto rodinách vykonávají s rodiči běžné práce (např. matka potřebuje omýt okna a má možnosti: posadit své dítě k televizi, dát dítě chůvě, apod., potom práci vykoná velmi rychle). Ale maminky z waldorfské školy tuto práci budou dělat s dětmi, i když to půjde pomaleji. Děti jsou však velmi šťastné, že mají smysluplnou práci, kterou dělají společně s matkami. Rodiče zde ve waldorfské mateřské škole nemají potřebu dítě odkládat, protože ví, že se dá vše zvládnout společně s dětmi. Tímto způsobem byla připravována i tato třída, kterou jsem měla možnost sledovat od října 2007 a po celou dobu pořizovat videozáznam.

2.3 Spolupráce s rodiči

Při zakládání této třídy, která je součástí běžné mateřské školy, spolupracovali rodiče s učiteli. Společně malovali, natírali, uklízeli, stěhovali nábytek. Maminky šily závěsy, batikovaly s dětmi ubrusy a prostírání. Prostředí waldorfské třídy si budovali společně.

Učitelka se snaží o to, aby dítě plynule přešlo z rodinného života do podobně rodinného života se spoustou kamarádů ve školce. Náplň dne není tolik odlišná od rodinného života. Rodiče jsou začleněni do her dětí (mnoho rodičů pravidelně ráno zůstává ve třídě až do rituálu uvítání dne), poznávají lépe rytmus dne v MŠ, klima třídy, práci učitelky i reakce vlastního dítěte vůči ostatním. V této třídě jsem se setkala poprvé s tím, že si téměř všichni rodiče s učitelkou tykají. Velmi často se zde konají tzv. třídní schůzky (asi jednou měsíčně). Jedná se o společné setkání v prostorách školky. Děti si hrají na zahradě a dospělí projednávají to, co potřebují (většinou se projednávají organizace slavností, oslavy dětských narozenin, společné výlety, apod.). Vždy si společně připravují občerstvení. Také maminky se pravidelně setkávají na pravidelném večerním šití ve školce. Zde šijí panenky, postavičky, skřítky pro své děti. Jinak mají vždy možnost dle chuti navštěvovat připravované přednášky, kurzy pletení košíčků, semináře waldorfské pedagogiky a dřevořezbu. Při takovýchto akcích velmi často a přirozeně dochází k přátelství, následně se rodiče scházejí i mimo těchto akcí nesouvisejících se školkou. Paní učitelka se také velmi přátelí s rodiči a scházejí se i mimo prostředí školy.

Prvotní informace rodičů jsou pro učitelku velmi cenné, snadněji se může přibližovat k dítěti a nedopustit se zbytečných chyb. Denní konzultace, byť krátké, jsou časté a ze začátku roku i nezbytné. Učitelka se dozvídá, jak je dítě s pobytem v MŠ spokojené, jak jej snáší, a i ona pak rodičům předává důležité informace o tom, kde bylo dítě aktivní, co ho baví, jak snáší nové kamarády ve třídě, jak probíhá stravování, hygiena a další.

Pozitivní je, že i rodiče nově příchodících dětí se rychle zapojují do života třídy.

Důležitým místem setkávání jsou v neposlední řadě již zmiňované slavnosti.

Tyto slavnosti probíhají později odpoledne, nebo o víkendech, aby se tak mohla účastnit celá rodina. Všechny tyto slavnosti a jiné činnosti nejdou praktikovat bez pomoci, důvěry, přátelství a chuti se společně scházet.

Nic by však nešlo bez podpory vedení školy. Paní ředitelka velmi podporuje snahu učitelek, plánované akce s nimi konzultuje a velmi často i svými radami a inspiracemi pomáhá akce usměrňovat.

2.4 Vlastní charakteristika učitelky na této třídě

„Celý život pracuji na své poměrně dost komplikované povaze. Jsem tvrdohlavá a nerada ustupuji ze svých cílů, ale snad již dnes umím tento nepřilíš pozitivní povahový rys ovládat. Jsem sice extrovert, ale pro mě důležité věci neumím dost dobře ventilovat a často si je uchovávám uvnitř sebe sama. Práci s dětmi neberu jako zaměstnání, ale jako pro mne krásný naplněný život. Jsem od dětství optimista a snažím se hledat na všech situacích to pozitivní a to odráží i můj pohled na ostatní lidi, na svět okolo mě. Tak jsem byla vychována svými rodiči. Nesnáším pasivitu, jsem netrpělivá, mám ráda rychlost a jasnost, proto by práce v nějaké kanceláři pro mě nebyla. Ztráta svobody rozhodování by byla největším trestem v mém životě“.

2.5 Charakteristika třídy

Ve třídě je zapsáno 20 dětí, z toho v lednu nastoupila nová holčička, se kterou je možné se na videu seznámit. Jedná se o věkově smíšenou třídu, ve které je 10 předškoláků.

Děti, které nastoupily nově do třídy, se pozvolna začlenily do kolektivu, a to velmi přirozeně. V této třídě mají možnost pravidelně docházet v ranních hodinách se svými rodiči a tak si i postupně zvykat na nové prostředí. Myslím, že

tato nenásilná forma začlenění do kolektivu a adaptace s novým prostředím je velmi účinná a pro děti velmi přirozená. Dítě si tak společně s rodiči osvojuje pravidla chování, buduje si sociální vztahy a získává základní životní hodnoty.

Letos všichni předškoláci, kromě jedné holčičky, odchází do školy. Jedná se o dívku předškolního věku, dostane odklad z důvodu nezralosti. Vážne u ní značně komunikace a to i přesto, že má znalosti a dobře vnímá vše kolem sebe. Nemá vůli komunikovat.

2.6 Evaluace vzdělávacích výsledků

Třída pracuje na principech waldorfské pedagogiky, zaměřuje se na harmonický rozvoj osobnosti dítěte, jeho tělesnou, duchovní a duševní stránku rozvoje. Důležité je dát dítěti pocit lásky, bezpečí, svobody a vytvářet podmínky k učení se. Je třeba analyzovat věkové a individuální potřeby dítěte. Při hodnocení jsem se snažila sledovat rozvoj a osobní, vzdělávací pokroky dítěte, včasně jsem se snažila zachytit problém, nedostatky a následně vyvození patřičných závěrů pro jeho další rozvoj. Zde byla velmi důležitá pečlivá dokumentace, do které jsem měla možnost nahlédnout. Jednalo se o záznamy, které si paní učitelka po celou dobu vede.

Díky tomu, že ve třídě dítě žije skoro tři roky, je možnost ho sledovat a pracovat tak na daném úkolu, který si paní učitelka stanoví. Práce v této třídě je složitější v kladení nároků na dítě, nelze zde pracovat s celou skupinou, musí se brát ohled na věk a individuální vyzrálost. Myslím si, že se to v této třídě daří, jak člověku, který přijde na praxi tak samozřejmě i paní učitelce. Paní učitelka si klade za úkol podněcovat děti k plnění stále složitějších úkolů, rozvíjí v nich zdravé sebevědomí a schopnost uvědomit si své kvality, umět se prezentovat a žít v multikulturní společnosti bez předsudků. Paní učitelka vyhodnocuje výsledky práce pravidelně jednou za čtvrt roku a ty pak využije k dalšímu plánování a stanovení cílů.

Ve waldorfské pedagogice je důležitou součástí, jak už jsem se několikrát zmínila,

dodržování pravidelného denního, týdenního, měsíčního a ročního rytmu. Pravidelný rytmus pomáhá k přirozenému a harmonickému rozvoji dítěte. Denně, se zde zařazují v pevných časových intervalech daný rituál a výchovné činnosti se pravidelně v průběhu týdne opakují. Nedílnou součástí života v mateřské škole jsou slavnosti v jednotlivých ročních obdobích. Příprava na ně je velmi náročná, podílí se na nich převážně rodiče. Každá slavnost se zde evaluuje a dále se přemýšlí o obměnách. Práce v této třídě je podmíněna spoluprací s rodiči. Skutečně nikdy jsem za svou praxi neviděla takovou spolupráci a přátelství mezi pedagogem a rodičem. Nezanedbatelná je také materiální podpora ze strany rodičů. Často se stává, že rodič např. nějakým kusem potřebného nábytku, nebo hračkami vybaví tuto třídu. Na pravidelných třídních schůzkách rodiče s pedagogem plánují slavnosti, diskutují o dětech. Pedagog jim také nabízí odbornou literaturu dle jejich zájmu.

Paní učitelka sama preferuje otevřenou školu, zlepšuje to klima ve třídě a tím i lepší poznání samotné profese učitelky.

Kolektiv dětí v této třídě je velice živý, ale přesto i velmi vycvičený, komunikativní, vyhledávající stále nové činnosti se silným sociálním cítěním. Během mé praxe jsem se nesetkala se situací, že bych nějaké dítě musela nějak silně motivovat k činnosti. Vždy samy se zájmem děti přiběhly a chtěly se zapojit do řízené hry nebo práce u stolu. Samotné vztahy mezi dětmi jsou velmi silné v pozitivním duchu, často je zde k vidění pomoc starších dětí mladším. Děti samotné dokážou vycítit, že je nutné pomoci mladšímu např. při oblékání, při hygieně, při tělesné výchově, kde hrozí porážení při běhu od starších dětí, mladší děti tak mají dobrý vzor a přejímají tyto vlastnosti od těch starších a tak se i rychle učí a nebo jen pozorují. Klima je zde velmi přátelské, dobře se zde zvládá řešení konfliktů.

2.7 Scénář

Před natáčením dnů ve waldorfské třídě jsem chtěla zachytit ty nejdůležitější okamžiky, které jsou dle mého názoru nejzajímavější a názorně charakterizují waldorfskou předškolní pedagogiku. Zde stručně nastiňuji bodový scénář, podle kterého jsem pořizovala audiovizuální záznam.

1. obraz: „Vítání dne“ – jedná se o každodenní rituál, který se uplatňuje ve třídě každý den ráno, jako počátek dne. Děti jsou zvyklé a určuje jim to řád.
  - Vedle tohoto rituálu uvádím pro srovnání mírně odlišné vítání dne v jiné třídě.
2. obraz: Ukázka třídy a jejích prostorů, její výzdoby a hraček v ní.
3. obraz: Rituál pro přání dobré chuti, je také využíván před každým jídlem.
4. obraz: Rituál, který má účel zklidnit tělo a naladit ho ke klidné činnosti, je často uplatňován před čtením pohádek, nebo také před jídlem.
5. obraz: Ukázka činnosti při pečení koblížků. Práce s těstem se ve waldorfské třídě opakuje vždy jednou v týdnu. Jsou to např.: pečení chleba, tvorba postav z chleba – děti si vždy, když odchází domů odnášejí výrobek nebo ochutnávku.
6. obraz: Ukázka činnosti s včelím voskem (na videu konkrétně tvorba svíček na slavnost „Hromnice“).
7. obraz: Ukázka „Masopustní slavnosti“ s maškarním bálem.
8. obraz: Prstové hry, jsou velmi často užívané a jsou nedílnou součástí.
9. obraz: „Narozeniny“ se zde pravidelně slaví s každým dítětem, když jejich rodiče nachystají občerstvení a dort potom při dopoledních činnostech mají oslavenci rej.
10. obraz: Netradiční písničky motivované daným obdobím nebo slavností.

Přílohy přiložené na videu: 1. Vynášení Moreny (odchod zimy)

2. Otevírání studánek (čištění lesů a vod)

Rituály a pravidelné činnosti:

Paní učitelka bere dodržování pravidelného rytmu dne i týdne velmi vážně.

Považuje to za základní stavební kámen waldorfské pedagogiky.

Každý den v týdnu mají stanovenou výtvarnou či pracovní činnost s určitým materiálem.

Pondělí: výtvarné činnosti s přírodním materiálem, papírem, lepení, stříhání.

Úterý: modelování z včelího vosku.

Středa: hry s barvou - malování vodovými a temperovými barvami, zapouštění barev.

Čtvrtek: pečení.

Pátek: libovolné výtvarné činnosti, modelování z modelíny.

2.8 Obsah videonahrávky

V prvním obraze je možné shlédnout ranní rituál „Vítání dne“ (viz příloha č. 3.1), který se opakuje každý den. Je tvořen uskupením zpívajících dětí pod vedením paní učitelky. Rituálem si mají děti uvědomit souvztažnost okolního světa s jejich třídou v daném okamžiku.

Druhý obraz dává nahlédnout do přirozeného prostředí waldorfské třídy: herna, koupelna s toaletami, zimní zahrada, ložnice a jídelna.

Třetí obraz ukazuje správné stolování dětí doprovázené rituálem „přáním dobré chuti“ (viz příloha č. 3.2), kde se děti u stolu společně drží za ruce i s paní učitelkou.

Další rituál, který je natočený na videonahrávce, má účelně zklidnit tělo a duši, kde se zároveň zapojí smysly jako je čich a hmat. Děti sedí v kruhu a jedno, nebo dvě, obchází sedící děti. Z mušličky, kde má nalitý olej na ruce, natírá ostatním dětem dlaně. Během tohoto rituálu všechny děti říkají říkanku přímo k této činnosti určenou (viz příloha č. 3.3).

V dalším obraze je možno shlédnout činnost práce s potravinami, která je zařazena pravidelně každý týden. Na videu je ukázka pečení koblížků na masopust. Děti se tak nenásilně a se zájmem naučily znát potraviny, jejich skupenství a práci s nimi. Dokáží tak vyjmenovat z čeho se skládá těsto a jaké jsou jeho druhy. Na videonahrávce paní učitelka motivuje děti písničkou k pečení a básničkou (viz příloha č. 5.3).

Stejně tak v dalším obraze při práci se včelím voskem děti trénují grafomotoriku, jemnou motoriku, koordinaci ruky a oka a zároveň rozvíjí smysly zrak, hmat a čich. S touto pracovní činností se děti opět setkávají každý týden pravidelně v různých obměnách.

Další ukázka nás provází slavností masopustu. Masopust je slavnost maškarních masek, zábavy a tance, na videu je vidět, jak přirozené prostředí je v této třídě.

Waldorfská pedagogika je velmi často provázena a zaměřena na smysly, v krátké ukázce na videu je možno shlédnout dvě říkanky zaměřené na smysly. Prstové hry (viz příloha č. 4.1).

Narozeniny jsou také velmi důležitou součástí slavnosti každého jedince v kolektivu. Pečlivě se zde vždy připravují každé narozeniny a svátek, jak je uvedeno i v dalším obraze. Rodiče obstarají dort a jiné občerstvení a oslavenci každé z dětí a učitelek přeje. Oslavenec má královskou korunu a plášť, je uprostřed kruhu a začne se mu nejprve zpívat (viz příloha č. 3.4), až po občerstvení dávají děti oslavenci „hobla“ a přejí mu všechno dobré.

Děti ve waldorfské třídě velmi často zpívají. Na videonahrávce je možno shlédnout krátkou ukázkou netradičních písní, které jsme se naučili za dané období masopustu a slavnost sv. Martina (viz příloha č. 5.1, 5.2).

2.8.1 Typický den v této třídě

Každý den v týdnu ve waldorfské třídě probíhá stejně, pouze s rozdílnými činnostmi pro daný den.

Ráno přichází děti s rodiči do třídy a rodiče si můžou libovolně hrát se svým dítětem ve třídě. Dochází tak k harmonickému přechodu od rodičů do prostředí školy. Děti mají možnost k volné hře zhruba hodinu, než přijdou všechny děti do školky. Před svačinou se děti s učitelkou začnou vítat, jak už je uvedeno, použitím rituálu „Vítání dne“. Po uvítání většinou následuje pohybová aktivita, buď cvičení, nebo hra zaměřená na pohyb, smysly popř. i hra se zpěvem. Po cvičení děti odchází provést hygienu a postupně si chodí do jídelního salóňku, kde si samy vezmou talíř a zvolí si počet kusů jídla, které sní. Všichni děti začínají společně jíst a po „Přání dobré chuti“. Po svačině si děti dojdou umýt ruce a pusy. Následuje řízená činnost. Po řízené činnosti děti odchází na toalety a pak do šaten. Jakmile jsou děti převlečeny, připraví se na vycházku, ale většinou zůstávají na zahradě, kterou mají jako třída samy pro sebe. Zahrada je tvořena z prolézaček, domečků, překážkových drah, ale také mají otevřenou zimní zahradu, kde je pracovní stůl s náradím: pilka, hoblík, svěrák atd. Na zahradě také pěstují bylinky, které sází do spirály, také různé druhy zeleniny apod.

Po příchodu ze zahrady nebo z vycházky do třídy se děti automaticky sesedají do kruhu a připravují stoleček se svíčkou. Paní učitelka dětem připraví mušličky

s olejem a opět následuje rituál doprovázený říkankou. Když se děti zklidní po rušné části na zahradě, zapaluje se v kruhu svíčka a čte se pohádka nebo často užívané legendy, vázané k daným slavnostem nebo tradice a příběhy. Následně se děti odebírají na oběd a po obědě část dětí odchází domů, část odchází do ložnice a připravuje se na odpočinek. Děti se v této třídě do spaní nenutí. Nespící děti si připraví knížku do postýlky pro případ že neusnou. Po spaní následuje hygiena a svačina. Po jídle většinou děti odchází opět na chvíli ven, ale vždy záleží na počasí. Pokud počasí nepřeje, zůstávají ve třídě, kde opět převládá výběr činností nebo volná hra.

2.8.2 Zážitky ze souvislé praxe v rámci studia

Jelikož jsem s waldorfskou pedagogikou přišla do styku až tento rok, musím zmínit několik zážitků a postřehů, které mě zaujaly. Ve třídě broučků mě nejen děti, ale i paní učitelka a její pomocná síla v kuchyni pro úklid a stravu, přijaly velmi dobře a pěkným způsobem mi byla představena i samotná filosofie této pedagogiky.

Během mé praxe v této třídě jsem zažila několik slavností, které byly součástí daného ročního období nebo měsíce. Poznala jsem slavnosti sv. Michaela, kdy dětem byla přečtena legenda s danou tematikou (viz příloha č. 2.1). Velmi pěkná byla také slavnost sv. Martina, která se slaví v listopadu, a je provázena taktéž legendou (viz příloha č. 2.2).

Nesmím zapomenout na krásnou slavnost Masopust, kterou je možno vidět i na videu. Na masopust se dodržují určité tradice (viz příloha č. 2.3), zpívali jsme píseň přímo k masopustu (viz příloha č. 4).

Na waldorfské pedagogice se mi líbí samotný přístup k dětem a k práci. Za celou svou praxi v této třídě jsem se nesetkala s nějakým stresem nebo nedostatkem prostoru k práci s dětmi. Je zde vytvářeno přirozené nenucené prostředí, kde má každý prostor pro svůj vlastní rozvoj a tempo. Líbí se mi, že se zde velmi často využívá slovní hodnocení pouze v kladném slova smyslu. Děti, které nejsou v něčem dobří, vynikají zase v jiné činnosti, kde jsou dostatečně kladně

hodnoceny a posiluje se jejich zdravé sebevědomí. Tento kladný přístup jsem měla možnost vidět ve kterékoliv pracovní činnosti. S dětmi jsme na Hromnice vyráběli svíčky a občas bylo vidět, že některým dětem, se do samotné tvorby nechce, nebo jim to nejde, ale vědí, že se zde nesetkají s nějakým pokáráním nebo nucením do práce.

Ve třídě jsme měli velmi výraznou osobnost v podobě předškolního chlapce Jaroslava. Na videu je velmi často vidět jeho výrazný temperament, někdy neovládá své chování a nadšení pro věc a může se jevit až jako vyrušující dítě, které narušuje každou činnost. Velmi často se stávalo, že Jarda uhodil kamaráda jen pro to, aby dosáhl svého a dostal svou oblíbenou hračku. Velmi často jsem ho pozorovala při volné hře, aniž by to sám zpozoroval. Stávalo se, že sám šel k dítěti a chtěl hračku, dožadoval se jí tak, že použil tělesné násilí a pak hned začal brečet a běžel za paní učitelkou a lhal, že ten kamarád ho začal mlátit kvůli hračce. Přitom byl Jarda velmi inteligentní dítě. Na všechny otázky dokázal odpovědět pohotově a vždy byl pro třídu přínosem, protože měl dobré logické uvažování. Pochází z rodiny, kde se mu rodiče velmi věnují a rozvíjí jeho osobnost kupředu. Pro zajímavost přikládám jeho kazuistiku.

Jaroslav – 6,1 let

Jedná se o velmi čilého chlapce, který je v kolektivu vůdčí osobnost. Často řeší některé hry agresivně. Při činnosti s ostatními dětmi hodně vyrušuje svou nepozorností, roztěkaností a hlučností. Jinak je velmi šikovný, veškeré řízené činnosti dělá se zájmem a aktivitou.

1. emocionální stránky

- Jaroslav je šťastný chlapec, zřídka pláče.
- Na učitelku reaguje citově naprosto v pořádku.
- Jen vyjíměčně se bojí a to velmi mírně.
- Jen zřídka nebo téměř nenaříká, nefňuká a nestěžuje si.
- Vůbec nemívá záchvaty zuřivosti.
- Občas ovšem vyžaduje značnou pozornost, ale umí pracovat a hrát si nezávisle na ní.
- Není přecitlivělý, těžko se nechá vyvést z rovnováhy.

2. problémy v chování

- V sebeovládání má problém v častém vyrušování při společných činnostech.
- Občas se pere, kope, ale pouze v zápalu hry.
- Velmi zřídka ve hře, malování nebo jiném zaměstnání úmyslně vyrušuje nebo nespolupracuje.
- Občas se posmívá nebo provokuje ostatní děti.
- Nemá destruktivní chování, jen vyjíměčně ničí hračky nebo zařízení.

3. schopnost koncentrace a aktivity

- Velmi vysoká aktivita, není schopen vydržet sedět, když je to nutné, je stále v pohybu, ale u jídla vydrží sedět v klidu.
- Dobře koncentruje svojí pozornost, vydrží si hrát stolní hru deset a více minut.

- Často se něčím zabaví, jen výjimečně hledí do prázdna nebo bezcílně bloumá.

4. sociabilita

- Často si hraje s ostatními dětmi, je velmi sociabilní, neodtahuje se od dětí
- Je ostatními dětmi oblíben
- Klidně hovoří jak s dětmi i učiteli

5. jazyk, řeč, osobní hygiena

- Někdy nejasně hovoří tím, že se zadržává.
- Klidně hovoří s dětmi a pedagogem.
- Během dne se nikdy nepočůrává.
- Úplně ovládá své fyziologické potřeby, nikdy se nepokakává.

Zhodnocení uvedených návyků a jejich případný výskyt:

Veškeré návyky jako kolíbání na místě, cumlání si prstů, pití z láhve, masturbace, cumlání si vlasů, bouchání hlavou, ničení hraček, tužek a jejich okusování, třískání věcmi, se u Jardy nevyskytují.

Myslím si, že se jedná o chlapce se zdravým sebevědomím a v budoucnosti by neměl mít problémy s chováním, ale měl by se naučit občas prohrávat.

Na praxi v této třídě jsem měla možnost vypořádat, i jestli samotná svobodná výchova založená převážně na citech, vyvolává v dětech něco jiného, než v dětech, které jsou v klasické mateřské škole.

Myslím si, že děti v uvedené třídě se samy dokáží rozhodovat, aniž by se nechaly vést paní učitelkou. Využívají vlastní úsudek a ověřila jsem si to např. při oblékání dětí. Děti jsou zde věkově smíšené, proto se může zdát, že např. při oblékání bude vznikat velký časový rozdíl obléknutí předškoláků oproti dětem, kterým jsou tři roky. Byla jsem několikrát svědkem toho, že již obléknutý předškolák sám od sebe šel k malému dítěti a začal mu pomáhat s oblékáním, aniž bych ho k tomu pobídla. Děti se zde dokáží více empaticky vcítit do druhého.

2.9 Závěr

Celá moje práce je obecným shrnutím nejenom historie a praxe waldorfské pedagogiky v mateřské škole, ale ukazuje také na hlavní motivační podněty, které z jejich specifik vyplývají.

Proto bych chtěla stručně popsat mou pořízenou videonahrávku, která byla zpracována podle scénáře s hlavním tématem „dny ve waldorfské třídě“. Hlavní body scénáře zastihují typický den ve waldorfské třídě s jejich rituály. Poukazuje na výjimečnost trávení dne v mateřské škole vzhledem k jejich osobitosti. Videozáznam obsahuje důležité rituály a také ukázkou některých slavností, které jsou pro tuto pedagogiku typické. Ve filmu jsem zaznamenala rituály, jako jsou: vítání dne, přání dobré chuti, natírání olejíčku na dlaně. Ze slavností jsem uvedla krátkou ukázkou Masopustu, otevírání studánek a vynášení Mořeny. Zastihla jsem také momenty pracovních činností s různým materiálem a vůbec samotnou volnou hru.

Hlubší seznámení s tematikou waldorfské pedagogiky v praxi současné mateřské školy mě přesvědčilo, že nejde o alternativu historickou ve smyslu minulosti, ale o aktuální a současnou s možností přímé aplikace v metodicko – didaktickém přístupu v předškolních třídách naší soustavy.

Osobně se domnívám, že waldorfská pedagogika je podnětem, ale její aplikace je přímo závislá na stupni a kompetenci učitelek mateřské školy, jejich tvůrčí potenci a snahou o netradiční produktivní, racionální a emocionální formy výchovy.

Seznam použité a citované literatury:

1. HRDLIČKOVÁ, A.: *Alternativní školy*, České Budějovice, 1992
2. JÁNSKÁ, I., BEJŠÁKOVÁ, P.: *Věneček – Podzim, Zima*. Praha, 2002.
3. JÚVA, V., sen., JÚVA, V., jun.: *Alternativní školy*, Brno, PAIDO 1996
4. PRŮCHA, J.: *Alternativní školy*, Praha, Portál 1996
5. RÝDL, K.: *Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti*, Brno 1994
6. RÝDL, K.: *Tradice a současnost alternativního pedagogického hnutí v ČSFR a ve světě*, Prešov, 1992.
7. SVOBODOVÁ, J., JÚVA, V.: *Alternativní školy*, Brno, PAIDO, 1996
8. STEINER, R.: *Filozofie svobody*, Baltazar, 1991
9. VALENTA, M.: *Waldorfská pedagogika a jiné alternativy*. Univerzita Palackého, Olomouc, 1993.

Internet:

10. <http://terapie.az4u.info/cs/alternativni-terapie/terapie-rodinou/alternativni-skoly/waldorfske-skoly/clanky-k-waldorfskym-skolam/rudolf-steiner-a-anthroposofie.html>
11. www.athroposof.org
12. http://www.iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa

Přílohy

1. DVD
2. Legendy a tradice waldorfské pedagogiky
3. Rituály
4. Básničky
5. Písničky
6. Fotogalerie

1. DVD

2.1 Michaelské slavnosti

Michael stojí na přechodu léta a podzimu, to je v období, kdy vše vnější ve své nádheře uvadá, ale o to více sílí to duchovní, vnitřní. V přírodě působí síly, které jakoby chtěly zabránit dalšímu pokroku a rozvoji a postava Michaela tak může dávat impuls k odvaze k boji, k překonání těchto sil. Můžeme tyto síly vyjadřovat jako drak, se kterým za pomoci Michaela zápasíme. Proto je dobré dětem vyprávět o statečném princovi, který dostal slunečné dary (korunu, meč a šerpu) a za pomoci nich se mu podařilo vzít drakovi moc. Vhodná je jakákoli pohádka o drakovi a vysvobození se z jeho moci, ale také pohádka, v nichž se vyskytuje vlk, který v sobě nese podobnou symboliku jako drak. Velmi často se využívají jiné pohádky jako např.: O ovečkách a vlkovi, O třech prasátkách, Červená Karkulka, O sedmi kůzlátkách. Dalším motivem je železo, které k nám na zem v michaelské době padá v podobě meteoritů, protože železo bylo vždy pro naše předky symbolem síly vlastního „Já“ a fyzických schopností člověka.

Michaelský svátek se slaví v době, kdy dozrávají plody a kdy se zároveň v člověku formuje něco jako vnitřní plod, semínko, které si neseme do zimy a ze kterého budeme muset v zimě žít a vydržet. Největší oslavou tohoto velkého obdarování přírodou je sbírání veškerých plodů, ovoce a zeleniny a je krásné, když děti mohou prožít ve školce práci s těmito všemi plody a třeba společně uvařit polévku z různých druhů zeleniny, upéct první chléb nebo ozdobit slavnostní stůl ovocem. Děti si přinesou z domova kousek podzimní zeleniny na polévku (stačí opravdu malý kousek, například mrkev, cibuli, bramboru aj.). Po přípravě polévky vyrazíme s dětmi „na draka“, což už je tak trochu pro děti tajemství.

2.2 Martinské slavnosti

Několik dní se před slavností s dětmi vyrábí učitelka lucerny, které jim posvítí na cestu k pokladu, kterým jsou zlaté podkovičky. Dopoledne v den slavnosti pečou martinské rohlíčky, kterými děti podělí jejich blízké. V odpoledních hodinách slaví již s rodiči nejprve zpívanou hrou ve třídách. Letos se objevil i opravdický kůň s Martinem v sedle.

Legenda o sv. Martinovi

„Narodil se kolem r. 316 v římské provincii Panonii (dnešní Maďarsko). Jeho otec byl statečný rytíř a sloužil jako velitel římských vojáků. Byl pohan a uctíval boha války Marta. Z narození syna měl velkou radost a věřil, že syn bude také zdatným válečníkem, proto mu dal jméno Martin.

Když bylo Martinovi dvanáct let, dozvěděl se o lidech, kteří neuznávají římské bohy, jejich tajným znamením je ryba a chtějí být všem lidem bratry a sestrami. Říká se jim křesťané. Jednou večer se toulal ulicemi a všiml si domu, nad jehož dveřmi byla do kamene vyrytá ryba a z něhož se ozýval zpěv. Dlouho nerozhodně postával před domem, naslouchal zpěvu a prohlížel si znamení ryby, než se odhodlal vstoupit dovnitř. Tak se Martin poprvé setkal s křesťany, kteří si získali jeho srdce. Jakmile se mu naskytla příležitost, tajně za nimi odcházel a jeho duše se plnila podivuhodnou láskou k člověku, ke zvířatům a ke všemu tvorstvu.

Už v patnácti letech se podle rozhodnutí svého otce stal vojákem. Po otci zdědil Martin odvahu a po matce dobré srdce. Být vojákem znamenalo mnoho strádání a tvrdé boje. Během služby u vojska ztratil Martin všechno spojení s křesťany. Jako vojákovi mu nikdy nebylo veselo. Měl sílu a odvahu k boji, jeho srdce však bylo prázdné. Toužil po životě v osamění a rozjímání po vzoru prvních poustevníků. Vojenská povinnost mu však bránila tento sen uskutečnit. Jednou na podzim, když už začínalo být chladněji, dostali zasloužilí vojáci a důstojníci nové oblečení. Také Martin obdržel velký široký plášť, který měl podšívku z ovčí kůže a byl tak

dlouhý, že zakryl i koně. Byl chladný listopadový den, a ledový vítr rval poslední suché listy z téměř holých stromů. Když Martin s několika svými druhy vjížděl do města Amiensu, spatřil najednou choulit se u městské brány polonahého promrzlého žebráka. Když ho Martin míjel, zvedl ubožák ruku, zašeptal slova, která hned odvál vítr, a prosebně pohlédl na Martina velkými očima. Nikdo z jeho druhů si chud'asa nevšímal, Martin, protože u sebe neměl peníze ani nic cenného, čím by mohl bližního v nouzi obdarovat, stáhl svůj plášť, mečem jej rozťal na dvě poloviny, sklonil se hluboko k žebrákovi a jednu mu daroval. Sám si přehodil zbytek pláště přes ramena a ujížděl dál. Příští noci usnul hlubokým spánkem a slyšel, jak někdo volá jeho jméno. Kolem něj se rozlilo světlo a spatřil dva anděly, jak drží polovinu jeho pláště. Za nimi se objevil obličej žebráka, jasný jako slunce, se zářícíma očima. Ozval se hlas: "Martine, v žebrákovi jsi zahřál mou bídu. Jsem bratrem všech lidí". Když obrat zmizel, Martinovo srdce prostoupila teplá sluneční záře, která už nikdy nevyhasla. Pod vlivem tohoto vidění se Martin dal ihned pokřtít, a jakmile k tomu byla příležitost, požádal o propuštění z vojska. Založil mnišskou osadu, v níž vznikl první klášter v Galii. Ačkoliv toužil žít v ústraní do konce svého života, byl věřícími zvolen biskupem města Tours. I ve svém novém úřadě zůstal vzorem chudoby a pokory, žil v malé chatrči, kolem níž vyrostla nová osada mnichů, později známý klášter Marmoutiers. Mniši zde vedli zbožný obyčejný život podle Martinova vzoru. Přicházeli sem nemocní i zoufalí lidé, přestárlí hříšníci. Pro Martina byli všichni bratry.

Protože už neměl plášť ani majetek, bohatě rozdával dary svého srdce a své duše. Martin se dožil vysokého věku. Nad jeho hrobem v Poitiers vnikl velkolepý chrám, který je dodnes známým poutním místem". (2: 15 – 30)

2.3 Masopust

Masopust je starý předkřesťanský svátek spojený s očekáváním návratu jara. Přestrojování lidí do zoomorfních nebo antropomorfních masek nebylo původně jen lidovou zábavou, ale lidovou magií k zajištění zdaru v příštím roce, bohaté úrody, plodnosti a hojnosti. Název masopust je překladem latinského „carnevale“ (sbohem maso) a je pobídkou k rozpuštění starých zásob. Období masopustní hýřivosti v jídle následuje po adventním půstu a předchází půst před velikonocemi.

3.1 Vítání dne

Dobry den, dobry den at' je krásny celý den!

Dobry den, dobry den at' je krásny celý den!

Dobry den slunce, dobry den světlo,

Dobry den kameny, rostliny, květiny a stromy.

Dobry den zvířátka, ovečky a ptáci co v povětří létáte,

ryby co ve vodě plavete

a vlnky děláte, malé vlnky, velké vlny

Dobry den Ty, dobry den Já!

A kdo s námi tady není, tomu pošlem pozdravení

Dobry den, dobry den, at' je krásny celý den!

Slunce vstalo, vzhůru vystupuje, své kolo paprsků ukazuje.

Na zem dolů svítí, den budeme opět mýti.

Teple celou zemi svírá, do slunečně mateřského klína,

Pod nohama pevná zem, rukama tvoříme den co den

Nad hlavou nám modré z nebe,

v srdci mém sluníčko Tebe.

Dobry den, Dobry den at' je slunce prozářen!

3.2 Dobrou chuť

Všechno co roste ze země, chutná a voní příjemně.

Sluníčko s deštěm den co den, rostliny vytahují ven.

Děkuji Ti sluníčko, že zahřálo si zrníčko,

děkuji ti Země milá,

že si to zrnko v sobě skryla!

Děkujeme!

3.3 Ruce, dlaně

Nastavíme ruce, dlaně,

olejíček dáme na ně

máznu sem a máznu Tobě,

dej si obě ruce k sobě !

Šup sem, šup tam roztíráme!

Olejíček dáme na ně

a pak se obejmou a pěkně voňavé jsou!

3.4 Všechno nejlepší

Kdopak má dnes slavný den?

Janička, Janička!!!

A kdopak dělá radost všem

Janička, Janička!

Všechno nejlepší, všechno nejlepší!

Všechno nejlepší Ti přeje My!

4.1 Prstové hry

Tenhle medvěd dává med,

dá lištičce sestřičce,

dá veverce do hrnce,

ježkovi dá medu soudek,

zajíčkovi dá na zoubek.

Zvířátka se radují,

medvědovi děkují.

V komoře nám myšičky,

snědly všechny perníčky

cupy cupy cup,

dupy dupy dup!

Ohryzaly košíček,

okousaly rohlíček

a utekly všechny pryč!

5.1 Jemine domine

Jemine, domine,
masopust pomine,
jemine, domine,
masopust pryč!

Masopust přestane,
růženec nastane,
jemine, domine,
masopust pryč!

5.2 Písně vázané k slavnosti o sv. Martinovi

Já jsem, já jsem kováříček jsem

a kladívko mám za pasem,

žádněj neví odkud jsem.

Já jsem, já jsem kováříček jsem

a kladívko mám za pasem, žádněj neví odkud jsem.

Já jsem, já jsem, kováříček jsem.

Letěl pták na bodlák, z bodláku na hrušku

roztrh tam podušku, hej hej!

Sedlák selkou běží, chtějí sbírat peří hej hej!

Přijede-li sv, Martin na bílém koni

hej hej!

metelice honí !!

Hej hej!

5.3 Písničky k pečení a pro radost

Pekla vdolky z bílé mouky,

sypala je perníkem,

házela je Honzíkovi

otevřeným okýnkem!

Dva malý

Tancovali dva malý,

měly nohy šmatlavý,

jeden málo, druhý víc

čouhaly jim z nohavic!

6. Fotogalerie

